

Mr DRAGAN NIKODIJEVIĆ

Armijski kulturni život u sistemu opštenarodne odbrane

1. Odnos kulture i rata

Savremena ljudska misao, više nego ikada ranije, nastoji da što svestranije izuči rat kao društvenu pojavu. U tom smislu su postignuti značajni rezultati u okviru brojnih naučnih disciplina.

Na žalost, ti rezultati nisu imali iste ciljeve i nisu uvek podsticani i rukovođeni željom da se razjašnjenjem rata kao društvene pojave sa svim njegovim uzrocima i poslasticama, stvaraju preduslovi i otvaraju putevi ka njegovom prevladavanju, što su, zaista, elementarne pretpostavke za ostvarenje humanističke vizije razvoja ljudske civilizacije. Poznato je da rat svojom složenošću i obuhvatnošću zahvata sve sfere ljudskog življenja i delovanja, pa se i u teorijskim razmatranjima njegove suštine nastoji ukazati na brojne njegove uticaje. Iz ukupnosti tih uticaja izdvaja se nekoliko značajnih koji u različitim prostorima društvenog života bitno diferenciraju poglede na rat. Jedan od takvih prostora društvenog života je i područje kulture u kojem se neobično izražajno prelamaju svi refleksi rata sa svim svojim uticajima. Stoga je u rasvetljavanju ukupnih društvenih odnosa vezanih za rat kao pojavu, neophodno promišljanje odnosa kulture i rata.

Ni u jednom životnom prostoru društveni smisao rata nije na takvoj kušnji kao u poredbenom odnosu sa onim elementima koji

čine kulturu. Upravo, na različitim shvatanjima odnosa kulture i rata pucaju i poslednje spone i rasplinjavaju se jednakosti ili sličnosti među teorijskim pristupima u shvatanju rata kao društvene pojave. Na primer, teorijski pokušaj da se osvajачki ratovi pravdaju nekakvim kvazihumanističkim motivima, uprkos isfabrikovanoj podršci u filozofskoj, idejnoj ili političkoj sferi, nikada nisu uspevali da za takvu, u suštini antiljudsku i antikulturnu pojavu kao što je osvajачki rat nađu opravdanja u prostorima ljudske kulture. Suština takvih ratova uvek će biti nespojiva sa suštinom kulture, jer su oni, u stvari njena negacija. Očigledno je da je zalaganjem za agresiju i eksploataciju, kulturi dodeljena regresivna i antikulturna funkcija koja je u suprotnosti sa njenom istinskom namenom i ulogom.

Jedino u oslobodilačkim i odbrambenim ratovima, motivisanim progresivnim i slobodarskim ciljevima, postoji prava funkcija kulture i njen stvaralački značaj. U takvim ratovima i sama kultura je deo odbrambene snage i njen izvor. Takođe, u takvim odbrambenim i oslobodilačkim ratovima najčešće se vodi borba i za kulturni integritet, očuvanje postojećih i stvaranje novih kulturnih vrednosti.

Ovakvo stanovište je osnova na kojoj se potvrđuje, kako u idejno-teorijskoj sferi tako i u životnoj zbilji, validnost naših, jugoslovenskih pogleda o odnosu kulture i opštenarodne odbrane. Polazeći od antropološko-humanističke funkcije kulture, kao njenog primarnog obeležja, kojim se, konačno, determinira i njena univerzalna ljudska dimenzija, naša savremena teorijska misao je jasno definisala mesto i ulogu kulture u sistemu opštenarodne odbrane¹. Valjanim argumentima osporeni su kako pacifističko-defetistički pristup zatvorenog odnosno kulturalističkog poimanja tako i utilitarno-pragmatska shvatanja čije se teorijsko ishodište ogleda u iskrivljenoj predstavi o militarističkoj funkciji kulture. Utemeljenje takvih naših pogleda i praktičnih načela o odnosu rata i kulture uslovljeno je ne samo bitno drugačijim poimanjem funkcije kulture u ratu nego i shvatanjem samog rata kao društveno-istorijske pojave, koja u našim uslovima, može imati isključivo opštenarodni odbrambeni karakter i ciljeve. Na takvim principijelnim opredeljenjima temelje se teorijski pogledi o povezanosti humanističkih opredeljenja područjane odbrambene delatnosti i humanizma same kulture. Ta povezanosti kulture i našeg sistema opštenarodne odbrane bolje će se shva-

¹ Humanistička dimenzija kulture je, upravo, onaj elemenat na kojem se u ovom prilogu posebno insistira i nastoji postaviti težište promišljanja celine odnosa kulture i opštenarodne odbrane. U okviru humanističkog značenja kulture celovitije se iskazuje njeno mesto u Sistemu opštenarodne odbrane dok su njena ostala moguća značenja (svakako brojna) manje relevantna za kontekst pitanja pokrenutog ovim prilogom.

titi ako se ima na umu humani smisao osnovnih motiva našeg sistema odbrane: mir, sloboda, progres i ljudsko dostojanstvo, a što su, svaka-ko, i bitna humanistička svojstva sadržana u biću same kulture.

No, iako i u teoriji i praksi našeg sistema opštenarodne odbrane kultura ima adekvatnu ulogu to ipak ne znači eliminisanje potreba za njihovim daljim, kako teorijskim produbljivanjem, tako i praktičnim usavršavanjem radi uspostavljanja njihovog još funkcionalnijeg odnosa. Naša društvena stvarnost u kojoj dominira teorijsko saglasje i spoznaja o podudarnosti i međuslovljenosti bitnih odrednica kulture i opštenarodne odbrane ne bi trebalo umanjivati interesovanja nauke za one prostore u okviru kojih se ostvaruje intenzivan odnos između kulture i odbrambenih aktivnosti. Pri tom imamo na umu one pojave i aktivnosti koje zahvataju sva ona životna područja u kojima se javljaju opštenarodna odbrana i kultura, a koje bi i teorijski trebalo bolje izučiti. Na taj način bi se još više potvrđivala neposrednost i životnost odnosa u samoj praksi, a time bi se neprestano dograđivale i proširivale osnove idejno-teorijskog koncepta.

Takvi prostori su brojni i u okviru njih se ostvaruju najrazličitije interakcije ovih dvaju elemenata. Područje u kojem se na izuzetno očigledan način iskazuje dinamičnost odnosa kulture i opštenarodne odbrane a koje je, čini se, neopravdano ostalo po strani ozbiljnijeg teorijskog interesovanja, jeste područje kulturnog života u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Ne umanjujući značaj drugih segmenata kulturnog života u sistemu opštenarodne odbrane pokušaćemo da pojasnimo neka od osnovnih pitanja koja politiku i praksu kulturnog života u JNA čine, u funkcionalnom smislu, bliskom našem opredeljenju o mestu i ulozi kulture u opštenarodnoj odbrani. To bi bio dovoljan razlog da ovaj deo našeg kulturnog života na sebe skrene veću pažnju u teorijskim razmatranjima.

2. Jedinstvena politika u kulturi

Uvek kada se pokrenu neka od značajnih pitanja iz oblasti kulture i umetničkog stvaralaštva ukazuje se kao neophodnost da iznova razmatramo makar i veoma kratko, one elemente kojima se iskazuje idejna, teorijska i politička zamisao društva i ukupna društvena opredeljenost, kao i refleksi i prelamanja te opredeljenosti u pojedinim segmentima kulturnog života. Reč je o politici u kulturi kao primarnoj odrednici tokova i procesa u oblasti kulture. Kada se govori o

toj politici često se čuju pogrešna shvatanja o suštinskim pitanjima kulturnog života u JNA. Tu spadaju i ona shvatanja o posebnosti i zatvorenosti tog života iz kojih proističu pogrešni zaključci da je tu reč o izolovanom koridoru kulturnog života — tzv. vojnoj kulturi.

Za pravilno razumevanje uloge i mesta armijskog kulturnog života u sistemu opštenarodne odbrane bitno je istaći da su zadaci kulture unutar armijske sredine neodvojivi od ukupnih društvenih zadataka definisanih politikom SKJ u oblasti kulture. Osobeni koncept kulture u našem društvu čini „skup principa, akcija i mjera koje se samoupravno i naučno verifikuju u cilju slobodnog i optimalnog razvoja kulture, podsticaja kreativnosti, zadovoljavanja i podizanja na viši nivo kulturnih potreba svih pripadnika društvene zajednice”.² Ovakva misao jasno iskazuje društveni smisao i ulogu kulture i ne postoje nikakvi zasebni i uži, odnosno drugačije zamišljeni podsistemi kulture, posebno ne kada je reč o kulturi u JNA. Ne može biti reči ni o nekoj posebnoj politici niti o drugačijoj — „vojnoj kulturi”. Kultura u JNA ima istu funkciju koju inače kultura ima u našem društvu, a njene specifičnosti nisu same sebi svrha već imaju svoj društveni smisao i značaj. S druge strane, kultura u društvu u potpunosti prožima život Armije, kao što su i rezultati armijskog kulturnog stvaralaštva prisutni u svim segmentima društvenog života.

Programska zamisao kulturnog života u JNA utemeljena je na marksističkim idejno-političkim pogledima i u njoj se ogleda socijalistički samoupravni karakter naše zajednice, njena višenacionalnost i radničko-klasna suština, što su bitne odrednice i širih društvenih opredeljenja u ovoj oblasti.

U razmatranju pitanja kojima se ilustruju uloga i mesto armijskog kulturnog života u sistemu opštenarodne odbrane treba poći od već navedenih konstatacija kojima se ukazuje na suštinsku povezanost i na neodvojivost armijske od najšire društvene politike u kulturi. Dakle, bez razumevanja društvenog smisla i karaktera kulturnog života u JNA teško je razumeti i njegov značaj u sistemu opštenarodne odbrane. Otvoren tj. demokratski karakter kulturnog života u JNA i njegova okrenutost najširim tokovima društvenog života najbolje označavaju njegov društveni smisao. Uzdižući se svojim smislom i značenjima iznad uže locirane i pragmatski usmerene funkcije armijski kulturni život predstavlja jedan od značajnijih prostora u kojem kultura ostvaruje svoj društveni smisao i vešeznačnost uticaja. Ta činjenica je u najneposrednijoj povezanosti sa ulogom

² Dr Branko Prnjat: *Kulturna politika*, Radnička štampa, Bgd, 1976. g. str. 36.

koju JNA ima u našem društvu, ali i sa procesom podruštvljavanja odbrambene funkcije koji je omogućio svim subjektima našeg društva obavljanje poslova odbrane. Jer su „opštenarodna odbrana i društvena samozaštita prvorazredne društvene delatnosti, one nisu mogle ostati izvan opšteg razvoja društvenih odnosa čije je bitno obilježje podruštvljavanje”.³

Pored već pomenutih komplementarnosti odnos kulturnog života u JNA i sistema opštenarodne odbrane, karakteriše i element vremenske podudarnosti. Kulturni život, ovakav kakav je danas u JNA, i sistem opštenarodne odbrane imaju svoje korene i jednovremene početke u istom vremenskom periodu — u periodu narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. Stoga je neophodno, radi celovitijeg sagledavanja i razumevanja uloge savremenog armijskog kulturnog života u sistemu opštenarodne odbrane, vratiti se vremenu u kojem je taj odnos začet.

3. Narodnooslobodilački rat — najveća manifestacija naše kulturne svesti

Jedino pravedni, oslobodilački ratovi imaju obeležje progresivnog i stvaralačkog ljudskog delanja koje je sadržano ne samo u vođenju oružane borbe već i u svim drugim životnim i radnim aktivnostima. Tako je i narodnooslobodilačka borba jugoslovenskih naroda uspevala ne samo da preraste u socijalističku revoluciju, koja kozenito menja način življenja i rada na jugoslovenskim prostorima već i da postane zamajac kulturnog preobražaja, okrilje revolucije u kulturi jugoslovenskih naroda i narodnosti. Narodnooslobodilačka borba nije bila samo izraz i potvrda snage, slobodoljubivosti i borbenaog duha već, istovremeno, i „najveća manifestacija naše kulturne svesti”.⁴

Slobodarsko-humanistički motivi oružane borbe bili su osnovni činioci kojima je bilo moguće aktivirati tako značajne stvaralačke snage kakve su bile u kulturnom životu narodnooslobodilačkog rata. Zbog toga se i u našoj koncepciji opštenarodnog odbrambenog rata s razlogom oslanjamo na iskustva iz NOR-a uviđajući izvore njegove snage i pobedonosnog ishoda, svesni da iz takve motivacije proizilazi naša odbrambena moć i u eventualnom ratu.

³ Nikola Ljubičić: „Opštenarodna odbrana strategija mira” VIZ, Beograd 1981, str. 145.

⁴ Savetovanje o temi: „Kultura i opštenarodna odbrana”, održana oktobra 1977 u Novom Mestu, preuzeto iz „Komunista” br. 1078, od 14. novembra 1977. g. str. 12.

Po svojim osnovnim obeležjima narodnooslobodilački rat je bio opštenarodni, revolucionarni i oslobodilački rat. Ta obeležja su prožimala sve aktivnosti u njemu, uključujući i one u oblasti kulturnog života. Svojom usmerenošću i prirodom sadržaja rada, aktivnosti u kulturi u jedinicama Narodnooslobodilačke vojske nisu bile okrenute isključivo boračkom sastavu, već su zahvatale najšire narodne mase. Time se, pored ostalih, uspešno izvršavao i jedan od važnijih zadataka kulturnog života u NOR-u — popularisanje borbe u narodu i razobličavanje neprijateljske propagande. Može se reći da je time postignuto da opštenarodni duh prožima sve segmente borbe, života i rada jedinica Narodnooslobodilačke vojske tokom narodnooslobodilačkog rata.

Iako su zadaci kulturnog života u narodnooslobodilačkom ratu imali svoje specifičnosti proistekle iz konkretnih uslova vođenja toga rata, ipak su oni, po svojoj suštini, gotovo istovetni zadacima kulturnog života u eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu. Ono što bi bilo različito su, zapravo, forme koje bi bile prilagođene novim, izmjenjenim uslovima vođenja rata. Izvesno je da bi i u mogućem ratu nastojali da aktivnosti u kulturi, kao što je bio slučaj i u NOR-u, usmerimo ka razvijanju svesti o ciljevima i značaju borbe i njenom popularisanju u narodu. Uticati na moral boraca, razvijati bratstvo i jedinstvo, jačati disciplinu, osećanje dužnosti i odgovornosti u izvršavanju zadataka, razbijati monotoniju specifičnog života u ratu i stvarati vedra i optimistička raspoloženja, i u mogućem ratu bili bi primarni zadaci kulturnog života kao što su bili i u NOR-u. Jer, po svojoj suštini, ti zadaci ne predstavljaju samo težišni deo političkih stavova u kulturnom životu oružanih snaga u ratu već čine okosnicu trajnog opredeljenja u toj oblasti u uslovima vođenja rata. U vezi sa kulturnim životom u narodnooslobodilačkom ratu treba istaći i postojanje određenih zabluda. One se, uglavnom, sastoje u izvesnom svođenju kulturnog rada u NOR-u na revolucionarni entuzijazam i sposobnost uz zanemarivanje njegove čvrste političko-programске orijentacije i izuzetno visokog stepena organizovanosti. Pri tome se često zaboravlja da sama suština tog rada u izuzetno teškim uslovima borbe nije ostavljala prostor za bilo kakvu improvizaciju. Politička i organizaciona čvrstina bile su imperativ ukupnog, a time i kulturnog života u NOR-u.

Govoreći o visokom stepenu podudarnosti ciljeva kulturnog života u NOR-u i kulturnog života u uslovima vođenja opštenarodnog odbrambenog rata treba istaći i neke od razlika između njih, posebno u sadržaju tog rada. Pre svega, drugačiji uslovi vođenja opštena-

rodnog odbrambenog rata zahtevali bi drugačije forme rada u oblasti kulture.

Programske forme i sadržaji kulturnog života u narodnooslobodilačkom ratu bili su nezamenljivi u sprovođenju određenih političkih akcija i izvršenju različitih zadataka čime su upotpunjavali aktivnosti oružane borbe. Upravo, posredstvom aktivnosti u kulturi stvarane su osnovne pretpostavke za uspešno vođenje političke borbe. Zatečeni stepen prosvećenosti je bio krajnje nepovoljan za vođenje složenijih političkih i kulturnih akcija⁵. Zbog toga je trebalo rešavati probleme opismenjavanja i prosvećivanja većine boračkog sastava i naroda u čemu su obrazovno-vaspitne aktivnosti imale značajnu ulogu. Kulturni život u opštenarodnom odbrambenom ratu imao bi slične zadatke kao i u NOR-u, ali bi ipak bio rasterećen klasične prosvetne funkcije i bio bi više okrenut umetničkim i rekreativno-zabavnim sadržajima. Poznato je da su mnoge obrazovne funkcije kulturnog života u posleratnom periodu prenete na specijalizovane institucije što bi se zadržalo i u mogućem ratu čime bi se obezbedila veća efikasnost. Međutim, činjenica je da je teško razgraničiti različite funkcije u kulturi jer su međusobno povezane i uslovljene.

Partizanskom načinu ratovanja pogoduju organizaciono efikasni oblici rada u kulturi pa je, stoga, karakteristika kulturnog života u NOR-u upravo u takvim njegovim metodama i formama koji su u skromnim uslovima omogućavali postizanje povoljnijih efekata. Već ra samom početku ustanka, polazeći od njegovih ciljeva i uslova u kojima je započet, iznađeni su pogodni oblici i forme rada u kulturi:⁶ analfabetski tečajevi za nepismene borce i stanovništvo, zidne i usmene novine, predavanja, organizovano slušanje radio-emisija, izdavanje časopisa, prigodnih publikacija i knjiga, pozorišne predstave, najrazličitiji oblici negovanja likovnog i muzičkog stvaralaštva, itd. Na ovako ograničenom prostoru nismo u mogućnosti da ukažemo i objasnimo sve one elemente kojima se može izraziti bogatstvo kulturnog života u narodnooslobodilačkom ratu.

Prema tome, iskustva iz narodnooslobodilačkog rata uče nas da su i aktivnosti u kulturi, isto kao i aktivnosti u vođenju oružane

⁵ Procenat nepismenih u Kraljevini Jugoslaviji, bio je, zavisno od regiona, između 45 i 60%.

⁶ Treba imati na umu činjenicu da je nosilac svih aktivnosti u organizaciji kulturnog života u NOR-u bila KPJ. Tu njenu aktivnost treba posmatrati u kontinuitetu njene delatnosti predratnog perioda u kojem se kalila i pripremala za najveća iskušenja. Početak rata zatiče KPJ kao organizaciju koja u svojim redovima ima ne samo prekaljene i iskusne političke borce i ratnike (iz internacionalnih španskih brigada) već i brojne stvaraoce u kulturi.

borbe, bitan činilac uspešnog vođenja opštenarodnog odbrambenog rata u celini. Osim toga, s obzirom na to da su kulturni život u narodnooslobodilačkom ratu sačinjavale kulturno-prosvetne aktivnosti, realizovane uglavnom u jedinicama Narodnooslobodilačke vojske, te aktivnosti predstavljaju i početke kulturnog života u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Ali period narodnooslobodilačkog rata je značajan ne samo kao početak već i kao period kojim će trajno biti obeležen ukupan razvoj armijskog kulturnog života.

4. Kulturni život u JNA kao činilac izgradnje društva i njegove odbrane

Iako je posleratni razvoj kulture u našem društvu predstavljao, u stvari, kontinuitet revolucionarnog preobražaja u toj oblasti ostvarenog u NOR-u, ipak je kulturni život u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, i u praktičnom i normativnom pogledu, ostao najbliži izvornim principima kulturnog života u NOR-u. Ta doslednost u izgradnji, razvijanju i negovanju tradicija kulturnog života iz NOR-a nije proizvoljna, niti samo spontana, već je, pre svega, trajna i precizno definisana brojnim dokumentima kojima se reguliše i usmerava kulturni život u JNA.

Prema tome, razvoj armijskog kulturnog života treba posmatrati u kontinuitetu kulturnog života koji je ispunjavao sve strukture narodnooslobodilačkog pokreta. Na tim osnovama se armijski kulturni život potvrđuje i potvrđivaće se kao značajan činilac razvoja našeg društva i njegove odbrane. Zbog toga, u okviru ukupnog društvenog preobražaja treba sagledavati i razumevati ulogu Jugoslovenske narodne armije u celokupnom posleratnom društvenom razvoju, a u okviru nje, i armijski kulturni život kao „neodvojivu celinu svih ostalih područja stvaralaštva u Armiji”.⁷

Ukupni posleratni razvoj kulturnog života u Armiji može se analitički razložiti na nekoliko faza. Razlike među tim fazama su, najčešće, organizacionog i programskog karaktera, a posledica su promena u zadacima i ulozi kulturnih aktivnosti u okviru strukture ukupnih društvenih potreba koje su se vremenom menjale.

Započeti procesi obrazovanja, kulturnog uzdizanja i vojnostručnog osposobljavanja u ratu nastavljeni su još brže, a značajni rezultati koji su ostvareni imali su širi smisao i značaj od onoga, što bi se moglo smatrati užim armijskim potrebama u oblasti obuke i vaspitanja;

⁷ „Politički rad u JNA 1945—1980”, Zbornik, VIZ, Beograd, 1981, str. 183.

U prvim posleratnim godinama ne može se govoriti o nekom radikalnijem smanjivanju uticaja armijskog kulturnog života na tokove ukupnih društvenih kretanja u oblasti kulture već, naprotiv, o njegovom većem uticaju u odnosu na kasniji period, što je i razumljivo. Razlozi za to su očigledni. Jasno je da tradicija i nasleđe u kulturi nisu iščezli samom pobedom socijalističke revolucije. Time su tek otvoreni i pokrenuti procesi borbe protiv ostataka građanske svesti čijim se dokidanjem stvaraju preduslovi za razvoj nove, demokratske kulture. Zatečena mreža tradicionalnih institucija kulture, mahom locirana u gradskim centrima, sporo i teško se prilagođavala novoj ulozi.⁸ Uz radničke i seoske domove, kao nove oblike institucionalnog organizovanja u kulturi, novoformirane armijske institucije kulture, osobito domovi armije, dobile su zapaženu ulogu u izvršavanju društvenih zadataka u oblasti kulture. Takva njihova uloga proističe, iz organizaciono-programске usklađenosti delatnosti i rada ovih novih institucionalnih modela sa aktuelnim potrebama. Posebno, realizovanjem programskih sadržaja izražavala se bliskost sa političkom, idejno-estetskom i klasnom osnovom revolucionarnih promena u društvenom životu.

Docnije, kada se društveni razvoj naše zajednice karakterisao napuštanjem državno-centralističkog koncepta i zaokretom ka tokovima podružljavanja svih područja života i rada, kulturni život u Armiji se još više potvrđivao kao sfera u kojoj se izvršavaju značajni društveni zadaci iz oblasti kulture. Politika i praksa razvoja kulturnog života u JNA u tom periodu izražavaju nastojanje ka još dubljoj integraciji sa svim društvenim tokovima ostvarujući time još tešnju povezanost sa ukupnom sferom kulturnog života u društvu. Kulturni život u JNA će, u narednom periodu, biti u znaku još veće otvorenosti i demokratičnosti, prevazilazeći i ukidajući i poslednje ostatke strukturalne zatvorenosti.

Ukupni ostvareni rezultati u okviru armijskog kulturnog života imaju poseban značaj sa stanovišta izgradnje i jačanja sistema opštenarodne odbrane. To je i razumljivo s obzirom na funkciju JNA i kulturnog života u njoj. Brojne su aktivnosti kojima se povezuju oblici kulturno-umetničkog stvaralaštva u JNA sa sistemom opštenarodne odbrane. One se izvode različitim organizacionim i programskim oblicima u okviru različitih delatnosti: muzičke, dram-

⁸ U vezi sa institucijama, u jednom drugačijem kontekstu, na nedavno održanom savetovanju *Socijalizam na pragu 21. veka*, čulo se mišljenje koje na izvestan način potvrđuje postojanje ovog problema: „Ne može se graditi socijalizam koristeći institucije koje je napravila druga klasa, za druge svrhe, za drugo vreme, da bi se zadovoljile potrebe naših ljudi, u novo vreme sa drugačijom svrhom.” Navedeno prema „Politici”, od 28. oktobra 1985. godine.

ske, likovne filmske, literarne itd. Čitava mreža specijalizovanih armijskih institucija kulture uključena je u te aktivnosti: — vojnički i pitomački klubovi, domovi JNA, biblioteke i čitaonice, armijske izdavačke i novinske ustanove, muzeji, spomen-sobe jedinica kao i drugi nosioci kulturnog života. Svojim sadržajima rada armijski kulturni život se višestruko potvrdio kao značajan elemenat izgradnje same Armije, oružanih snaga i društva u celini.

Obrazovno-vaspitnim, kulturno-umetničkim i sportsko-rekreativnim aktivnostima u JNA ostvareni su rezultati čiji pozitivni efekti sežu do svih oblasti društvenog života i rada, posebno do oblasti priprema društva za odbranu. Analize tih aktivnosti ukazale bi na ulogu koju armijski kulturni život ima u negovanju revolucionarnih i borbenih tradicija, izgradnji i jačanju bratstva i jedinstva, razvoju političke svesti i motivisanosti za odbranu zemlje, obuci i vaspitanju, jačanju morala i discipline, što su sve elementi od izuzetnog značaja za uspešno vođenje opštenarodnog odbrambenog rata.

5. Značaj priprema u miru za uspešnu realizaciju kulturnog života u ratu

U vezi sa obimom i intezitetom kulturnog života može se prihvatiti stanovište po kojem će se on nastaviti i u opštenarodnom odbrambenom ratu i to „u onoj istoj meri u kojoj će se produžiti celokupni društveni, politički, idejni i svaki drugi oblik života, rada i postojanja naše zajednice, razume se, prilagođen uslovima i potrebama vođenja opštenarodnog odbrambenog rata”.⁹ U meri u kojoj je to važno u drugim oblastima društvenog života, u istoj toj meri je i u oblasti kulturnog života značajno planski, pravovremeno i organizovano se pripremati i osposobljavati za izvršavanje zadataka u eventualnom ratu. Pre svega od toga, a tek potom od spolja nametnutih okolnosti zavisiće izvršenje postavljenih zadataka. Ne može se previše računati na spontano samoorganizovanje iako i taj elemenat može imati određen značaj. Neizostavno je, dakle, da „ključna uporišta kulturne akcije, naročito one koja bi obezbeđivala globalnu orijentaciju i kvalitetne mogućnosti za sadržajno delovanje, moramo već danas osigurati”¹⁰

⁹ Mr Vojislav Vukićević, *Istovetnost ciljeva*, Vojno-politički informator, br. 12/77, str. 51.

¹⁰ Franc Šetinc — Uvodno izlaganje na savetovanju o temi „Kultura i opštenarodna odbrana”, održanom oktobra 1977. godine u Novom Mestu. „Odbrana i zaštita”, novembar 1977. godine.

Koliko su naši postignuti rezultati i možemo li njima biti zadovoljni? O tome su mišljenja podeljena ali je sigurno da ne treba da budemo uvereni da smo u toj oblasti sve preduzeli. Jedan od doktrinarnih stavova naše koncepcije opštenarodne odbrane je da se „odbrambeni poslovi nikada ne mogu završiti niti da se ikada može reći da se postiglo najviše što se može”¹¹, te je i iz toga jasno da se i nadalje moramo istrajno i odgovorno angažovati kako bi se sistem opštenarodne odbrane neprekidno usavršavao i dograđivao u svim njegovim segmentima, uključujući i oblast kulture. Ne možemo se miriti sa činjenicom da, uprkos pravilnim usmerenjima i postignutim rezultatima, imamo i određenih nedostataka u toj oblasti. Oni su u najvećoj meri sadržani u nedostatku preciznijih normativnih razrada usled čega se javljaju određene nedoumice, pa i propusti u praktičnog radu. U tom smislu neophodne su određene promene. Pre svega, moraju se sačiniti, tamo gde to nije već učinjeno, detaljne i precizne razrade funkcionisanja širih celina delatnosti kulture, a u okviru toga sagledati pojedinačni zadaci i obim i način učešća svih subjekata. Nijedna naša institucija kulture na primer, ne bi smela biti bez plana koji bi obuhvatio sve elemente značajne za uspešno izvršenje zadataka kulture u ratnim uslovima. Ti planovi će, naravno, biti različiti za različite institucije ali moraju imati zajedničke osnovne elemente koji bi obuhvatili sledeće: organizacione mere i postupke pri prelasku sa mirnodopskih na ratne uslove rada; profil angažovanog ljudstva i materijalno-tehničkih sredstava; oblike i sadržaje rada prikladne za ratne uslove; mere i postupke koji će se preduzimati radi čuvanja i zaštite kulturnog blaga.

Pomenuti elementi znatno bi olakšali pripreme za opštenarodnu odbranu i ublažili teškoće prelaska na funkcionisanja institucija kulture u ratnim uslovima. Bez dobrog planiranja neki zadaci se ne mogu uspešno izvršiti. Na primer, zaštita i čuvanje kulturnih vrednosti. U vezi sa tako značajnim zadatkom svaka improvizacija je nedopustiva, a do nje bi svakako došlo ukoliko se na vreme ne predvide sve aktivnosti i postupci koje treba sprovesti. Osnovno od čega se mora poći prilikom planiranja mera za zaštitu i čuvanje kulturnih vrednosti jeste njihovo precizno usklađivanje sa odredbama Haške konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog su-

¹¹ Nikola Ijubičić: *Opštenarodna odbrana strategija mira*, VIZ, Beograd, 1981, str. 257.

koba.¹² Nakon toga sledilo bi koordiniranje tih mera sa širim skupom aktivnosti koje su obuhvaćene planom.

Osim planiranja, sa stanovišta priprema za uspešno izvršavanje zadataka u opštenarodnom odbrambenom ratu, značajno je uvežbavanje i proveravanje osposobljenosti svih nosilaca aktivnosti u oblasti kulture. Vežbe jedinica Teritorijalne odbrane i civilne zaštite izvanredna su prilika za uvežbavanje takvih aktivnosti i neizostavno bi u njih trebalo uključiti institucije kulture i sve subjekte kulturnog života. U toku tih vežbi uočavali bi se određeni nedostaci koji bi se u budućem ratu otklanjali.

Pored ovih fundamentalnih aktivnosti koje se odnose na planiranje, uvežbavanje i proveru postoje i drugi čijem bi izvođenju trebalo pristupiti na način kojim bi se obezbedila optimalna pripremljenost za uspešno izvođenje svih aktivnosti u oblasti kulture u uslovima vođenja opštenarodnog odbrambenog rata.

O armijskom kulturnom životu u eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu ne bi trebalo razmišljati kao o nekakvom zasebnom području, već kao o delu ukupnog društvenog-kulturnog života. Međutim, može se izdvojeno govoriti o savremenom armijskom životu u miru i njegovoj pripremljenosti za takve uslove. Svakako da šira i potpunija razrada mera i aktivnosti koje treba da se preduzimaju u miru, radi što uspešnijeg izvršavanja zadataka u ratu, iziskuje njihovo zasebno i celovitije sagledavanje. Međutim, valja istaći da organizaciono i programsko ustrojstvo armijskog kulturnog života u miru sadrži brojne elemente koji su garancija njegove mobilnosti i sposobnosti reprodukovanja i u najtežim ratnim uslovima. Zbog toga, polazeći od rezultata koje ostvaruje i uloge koju ima, u budućem razvoju armijskog kulturnog života treba gledati pouzdan oslonac za zadovoljenje društvenih potreba u ovoj oblasti kako u miru tako i u mogućem ratu.

¹² Na inicijativu *Organizacije ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu* (UNESCO), doneta je 1954. godine *Konvencija* kojom se, u duhu odredaba međunarodnog prava, reguliše zaštita kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba. Naša zemlja je potpisnik te konvencije. (Vidi šire: *Arhivski vjesnik*, XVII—XVIII, Zagreb, 1974—1975.

SUMMARY

ARMY ACTIVITIES IN THE FIELD OF CULTURE IN THE TOTAL NATIONAL DEFENCE SYSTEM

Activities in the field of culture and the total national defence are two domains of life of society that are in many aspects very close and mutually interrelated.

All basic forms of activities in the Army in the field of culture make an element of the overall activities in the field of culture of the entire Yugoslav society. For a proper understanding of the role and place of the Army activities in this field within the framework of the national defence system it is essential to point out that the tasks of these activities in the Yugoslav People's Army are inseparable from the other social tasks set by the policy of the League of Communists of Yugoslavia in the field of culture.

Activities in the field of culture are in the YPA based on sources such activities had in the national liberation war of Yugoslavia, on previous freedom loving tradition, and on the development of the Yugoslav society after the war. These sources and tradition teach us that the activities in the field of culture are equal in significance with the armed combat activities, and make a fundamental factor of an effective waging of the total national defence war.

Experiences and results of the Army activities in the field of culture can, therefore, serve as a very useful source of knowledge in our permanent searching for such solutions that will make possible an even more functional and direct incorporation of culture in the total national defence system.

RESUME

LA VIE CULTURELLE DANS L'ARMEE ET DANS LE CADRE DU SYSTEME DE DEFENSE POPULAIRE GENERALISEE

La culture et la défense populaire généralisée constituent deux domaines de la vie sociale qui, à bien des égards, sont particulièrement proches et s'interpénètrent mutuellement.

Par tous ses aspects fondamentaux la vie culturelle de l'armée est partie intégrante de la vie culturelle de la société yougoslave prise dans son ensemble. Au fait, pour bien appréhender le rôle et la place de la vie culturelle de l'Armée dans le cadre du système de défense populaire généralisée, il importe de souligner que la fonction de la culture au sein de l'APY est la partie indissoluble de l'ensemble des tâches et fonctions sociales dans le domaine de la culture définies par la politique de la LCY.

La vie culturelle de l'APY est fondée à la lumière des sources culturelles de l'époque de la guerre de libération nationale, dans l'esprit des traditions libératrices des époques révolues et de celles du développement de notre société dans l'après-guerre. Ces sources nous apprennent que les activités dans le domaine de la culture, ainsi que celles dans la conduite de la lutte armée, sont un facteur important dans la conduite efficace de la guerre de défense populaire généralisée.

C'est pourquoi les expériences et les résultats de la vie culturelle de l'Armée peuvent servir de sources précieuses de connaissance dans nos recherches continues de solutions propres à assurer une intégration plus fonctionnelle et directe de la culture dans le système de défense populaire généralisée.

РЕЗЮМЕ

АРМЕЙСКАЯ КУЛЬТУРНАЯ ЖИЗНЬ В СИСТЕМЕ ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ

Культура и всенародная оборона представляют собой во многих отношениях весьма близкие и взаимно обусловленные сферы общественной жизни.

Культурная жизнь в армии со всеми своими существенными характеристиками является составной частью культурной жизни югославского общества в целом. На самом деле, для правильного понимания роли и места ормейской культурной жизни в системе всенародной обороны необходимо подчеркнуть, что задачи культуры внутри ЮНА представляют собой неотъемлемую часть общих общественных задач, определенных политикой СКЮ в сфере культуры.

Источниками культурной жизни в ЮНА являются традиции культурной жизни Народно-освободительной войны, прежние свободолюбивые традиции и традиции послевоенного развития нашего общества. На этих источниках мы учимся, что деятельность в области культуры, также как и деятельность в ведении вооруженной борьбы, представляют собой существенный фактор успешного ведения всенародной войны.

По этой причине, опыт и результаты культурной жизни в Армии могут служить драгоценным источником знаний в наших постоянных попытках найти такие решения, которые обеспечат еще более функциональное и непосредственное включение культуры в систему всенародной обороны.